БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт по балканистика с Център по тракология
"Проф. А. Фол"
Вх. № 104 НО-05-05 15.07.25

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Семра Мустафа Ахмед
„Междукултурни диалози в прозата на съвременните турски писателки“
от проф. д-р Пламен Бочков, Нов български университет

Дисертационният труд на Семра Ахмед е задълбочено и обширно проучване на съвременната турска литература, представена от творбите на жени писателки. В същото време текстът има и специфичен фокус – съвременната турска литература, написана от жени, през диалозите между принципно различни културни пластове, отразени в нея. Засегнати са напреженията между модерността и традицията, между мъжката доминация и женското присъствие, между културата на Запада и културата на Изтока, между градското и селското и пр. Този фокус придава консистентност на анализа на представените автори и поддържа една основна изследователска позиция, въпреки привидно разностранните литературни теми и подходи.

Дисертационният труд съдържа 245 страници текст и включва Увод, три глави – „Съвременна турска литература: процеси, тенденции, течения. Взаимодействия и промени в турското общество след Втората световна война“, „Женско присъствие в съвременната турска проза“, „Интеркултурни диалози в творби на турски писателки“, заключение и библиография. Приложени са публикации по темата на дисертацията и списък на преводи на автора. Дисертационният труд е обсъден и насочен към публична защита на заседание на Научния съвет на ИБЦТ, проведено на 13.05.2025 г.

В Увода Семра Ахмед представя целите, обекта, източниците и методологията на изследването, защитава актуалността на темата. Ще започна именно оттам, защото смятам, че става дума за две посоки – от една страна, незатихващият дебат в самата съвременна турска литература между традиционното и модерното, и, от друга – интересът на българската четяща публика към съвременната турска литература с оглед нарастващия обем преводи. Към това следва да се добави, че не ни се представя *изобщо* съвременна турска литература, а тази, създадена от жени, което е колкото актуален въпрос, толкова и малко изследван, особено в такъв мащаб и с такава времева дълбочина.

Избраната от авторката методология адекватно отразява сложността и широкия контекст на темата. Използвани са методи на литературния анализ, социокултурната перспектива и историографския подход. По този начин бихме могли да определим дисертационния труд на Семра Ахмед като интердисциплинарно изследване, поместващо се в широка предметологична рамка.

Семра Ахмед формулира в Увода основната цел на своята работа като „междукултурните колизии на турското общество в творчеството на някои ярки женски имена на модерната турска проза". Трудът обвързва изявите на женското литературно творчество с общия социокултурен контекст на събитията в страната и едновременно с това вплита и биографични елементи.

Първата глава ***„Съвременна турска литература: процеси, тенденции, течения. Взаимодействия и промени в турското общество след Втората световна война"***, е въвеждаща като панорама на историята на турската литература и мястото на новата турска литература в нея. Тази глава е източник на ценна информация и играе ролята на необходимия социокултурен контекст и исторически фон, на който се появяват, не безпричинно и съвсем случайно, а някак очаквано закономерно жените писателки от по-ново време. Главата обхваща исторически период от около 150 години като проследява социалните, политическите и културните промени, довели до появата на съвременната турска литература. Класицизъм, просвещенски реализъм и просвещенски романтизъм, при цялата условност на тези понятия, отсенени към турската литература от втората половина на 19 век, бележат постепенния преход от традиционна към модерна литература. Семра Ахмед разглежда подробно творчеството на немалък брой писатели, без обаче да губи нишката на своя изследователски интерес – диалогът между остарелите обществени порядки и стремежът към обновление и свобода. Специален акцент в тази част бих поставил върху един процес, наподобяващ случилото се и в българската възрожденска литература, когато вместо подражателство на високите литературни образци на запад, главно френски, редица писатели апелират за обръщане към богатството на народния език и фолклора (Раковски, Чинтулов, Каравелов и др.). Така вече в Турция се оформя идеята за собствена национална литература, подкрепена и от събитията след 1908 г. (младотурската революция). Преломът (и проблемът) на границата на 19 и 20 век в Турция се състои в сложността на задачата да се намери „формулата на синтеза между двете противоположни култури – източната и западната,

което да изгради модерния културен облик на турците с национално по характер съдържание“ (с.33).

Втората глава ***„Женско присъствие в съвременната турска проза“*** очертава проблематиката на дисертационния труд: как от недрата на вековната ислямска традиция се ражда прехода към европеизация или модернизация цялостно на турската култура и в частност на турската литература. Първоначално мястото на жените в този процес е неглижирано и като че ли незабелязвано. Показателно е едно изследване, цитирано от Семра Ахмед, даващо просто статистически поглед върху издадените от жени писателки романи в периода 1924 - 2008 г. Те се оказват не само много, но и разпръснати тематично – от исторически през любовни до социални, криминални и научна фантастика. Преходът не е лесен, по-скоро мъчителен и болезнен, макар че писателите търсят постигането му чрез толерантност, разбиране и подкрепа. А за жените писателки е още по-трудно да се наложат и да бъдат разбрани и подкрепени.

Характерен е примерът с писателката Халиде Едип, една от малкото които познавам, поради това, че „Синекли бакал“ се четеше през 70-те години в семейството ми (изданието на „Народна култура“ от 1971 г.) и не отстъпваше по популярност на „Чучулигата“ на Решат Нури. Нейната лична история, пречупена в романите й, показва вътрешните колебания на турската жена, притисната от изискванията на традицията, главно през религията и семейството, и желанието да се докосне и потопи в достиженията на Запада през образованието, смелостта да се изразяваш, свободата да избираш, възможността да опознаеш други светове.

Какво ни показват примерите на женско писателско творчество – дали наличие на истинско феминистко движение или борба с традиционализма и патриархалния манталитет? Семра Ахмед стои по-скоро в полето на втория отговор и пристъпва към анализ на прозата на писателки като Халиде Едип Адъвар, Самиха Айверди, Лейля Ербил и др. Централно място в тази част от дисертационния труд на Семра Ахмед заема фигурата на Халиде Едип Адъвар. Това е така, защото именно в романите на Халиде Едип се откроява темата за синтеза (като желаност) и противопоставянето (като реалност) между източната и западната естетика в турското общество. Основната теза в романите на Халиде Едип, според Семра Ахмед, е, че нито Изтокът е толкова лош, нито Западът е толкова добър. Параграфът „Модерни диалози в прозата на турските писателки“, според мен, е централен както за тази глава, така и за дисертационния труд

като цяло. Тук прецизно и изчерпателно са представени най-ярките творби на избрани писателки: Халиде Едип Адъвар, Самиха Айверди, Суат Дервиш, Лейля Ербил, Адалят Агаоглу.

Третата глава ***„Интеркултурни диалози в творби на турски писателки“*** съдържа и най-интересната, от моя гледна точка като експертиза, част за връзките между фолклора и литературата в произведенията на две авторки – Назлъ Ерай и Лятифе Текин. Там, където жените гледат на кафе, където бродят джинове и пери, сферата на всекидневната, не на високата култура, се случва друг сблъсък – между магическата аура на традиционното турско село с неговите суеверия и прагматизма на мегаполиса с неговата ученост и пресметливост. В романа на Лятифе Текин семейството на Атийе и Хуват външно пътува от селото към града, а вътрешно от миналото към модерността. И макар че и в града героите имат видения, говорят си било с луната, било със снега, вече джиновете не ги посещават толкова често, а фигури като тази на жълтото момиче, съблазнителката на мъже, напълно избледняват. Именно диалога между фолклора и литературата поражда турския вариант на магическия реализъм. И ако Назлъ Ерай по-скоро плахо се опитва да вплете митове, суеверия, магии, предсказания и пр. в тъканта на своите романи, Лятифе Текин ги превръща в основен инструмент на своята разказваческа дарба.

На темата за сблъсъка между селската и градската култура са посветени анализите на романите на Суат Дервиш и Пънар Кюр. Драмата в „Жена за обесване“ на Пънар Кюр представя наболелия проблем за 20 век какво е мястото на жените в един все още доминиран от мъжете свят. Включително съдебната власт и общественото мнение. В същото време (средата на 20 век) не малко турски писателки творят в чужбина. В романите на Оя Байдар, Форузан виждаме хора от една общност в чужда културна среда, които се опитват да се впишат в нея, като в същото време искат да запазят и своята идентичност. Тази ситуация поставя нови изисквания, чертае нови граници, но и отваря нови възможности. Макар и случайно озовала се в Берлин през 1980 г. Оя Байдар се възползва от създалата се перспектива да остане в Германия (след преврата в Турция от 12 септември 1980 г.) и написва някои от най-вдъхновените си романи, преведени на повече от 20 езика. Един от тях „Котешки писма“ е познат и на българските читатели, а Семра Ахмед резюмира така основното му послание – на което и да е прекрасно място по света да се намираме, всички носим в сърцата си родината, която е в основата на

нашата идентичност, ето защо се стремим да се завърнем отново там. Така постъпват героите от „Котешки писма“, така се случва и в живота на самата Оя Байдар.

Ще се опитам да изброя някои от основните приноси в дисертационния труд на Семра Ахмед:

На първо място това е първо мащабно изследване на творчеството на турски писателки в значим времеви мащаб – от средата на 19 век до наши дни.

На второ място трудът проблематизира мястото на жените в турското общество и в частност това на жените писателки в съвременната турска литература.

Трето, дисертационният труд дефинира и анализира основни дилеми в социокултурен контекст – Изток –Запад, традиционно – модерно, селско/провинциално – градско.

Четвърто, избрано е **персонализирано** представяне на ключови автори, оформили новата турска литература като Халиде Едип Адъвар и Самиха Айверди, а други, по-малко известни, като писателките от т.нар. селски институти, са изведени от анонимност и справедливо застъпени.

Най-накрая бих искал да подчертая ролята на този труд за популяризиране сред българската читателска аудитория на творчеството на значими турски писателки. В този смисъл работата на Семра Ахмед носи не само изследователска, но и приложна стойност за опознаването на една съседна и близка култура.

Семра Мустафа Ахмед участва в процедурата по придобиване на образователната и научна степен „доктор“ с осем публикации. Само една от тях е в съавторство, една е на турски език. Публикациите са в реферирани и рецензирани сборници на високо академично равнище в университетски издателства и издателството на БАН.

Описанието на приносите е коректно и изчерпателно. Същото се отнася и до представения Автореферат.

Дисертационният труд на Семра Ахмед е отлично структуриран, написан, бих казал, на изящен литературен, по-скоро, отколкото сухо академичен език. Цитираната и приложената литература е впечатляваща и като обем, и като способност на дисертантката

да се ориентира в широкия диапазон между художествените текстове и изследванията върху тях от турски и чужди автори.

Семра Мустафа Ахмед е редовен докторант в секция „Култура на Балканите“ на Института за Балканистика с Център по Тракология при Българска академия на науките. Зачислена е през 2017 г. и отчислена с право на защита през 2020 г. Завършила е висше медицинско образование в МУ – Варна. След възстановяването на обучението по специалност „Турска филология“ в българските университети Семра Ахмед се дипломира като бакалавър в Шуменския университет през 2014 г. Пак там получава и магистърска степен по балканистика.

Основните научни интереси на докторантката са в областта на съвременната турска проза и женското писане в съвременната турска литература. Семра Ахмед е и уважаван преводач от турски език. До момента е превела 11 романа.

Не познавах лично Семра Ахмед до преди вътрешната защита и приемам участието си в тази процедура и като възможност да запълня една празнина в литературните си интереси, както от нейните преводи на турска литература, така и от поне част от цитираните книги на съвременни турски писателки, към което прочетеното в дисертацията ме провокира.

Напълно убедено препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на Семра Мустафа Ахмед образователната и научна степен „доктор“ за дисертационния труд „Междукултурни диалози в прозата на съвременните турски писателки“.

12.07.2025 г. **Рецензент:**

проф. д-р Пламен Бочков